

ABDULRAZAK GURNA

RAJ

Preveli s engleskog:

Marija Pavićević

Vladimir D. Janković

**Čarobna
knjiga**

Salmi Abdali Basalami

၁

OZIDANI VRT

1.

Prvo o dečaku. Zvao se Jusuf i od kuće je otišao iznenada, u dvanaestoj godini. Upamtiće da je to bilo u vreme suše, kad su svi dani isti. Cveće je, neočekivano, procvetalo i uvenulo. Čudni insekti izmiledli su ispod stena i grčili se, dok ne uginu, na nemilosrdnom svetlu. Drveće u daljini podrhtavalo je u vazduhu od jakog sunca, kuće su treperele, nadimale se pokušavajući da uhvate vazduha. Oblaci prašine dizali bi se gde god zgaziš nogom, a neka tvrda, neumoljiva nepomičnost naleže na obdanicu od prvog do poslednjeg časa. Konkretni trenuci poput ovog sad ovde odigrali su se u tom periodu.

Ugledao je tad dvoje Evropljana na peronu železničke stanice, behu to prvi Evropljani koje je ikad video. Nije se uplašio, bar ne u prvom trenutku. Često je odlazio do stanice da vidi kako dolaze vozovi, uz silnu buku, ali tako otmeni, a onda opet kreću, pod budnim okom uvek namrštenog Indijca signaldžije, s onim njegovim zastavicama i pištaljkom. Često bi Jusuf i satima čekao da stigne neki voz. Čekalo je i to dvoje Evropljana, stajali su pod platnenom ciradom s prtljagom i nekom, po izgledu sudeći, važnom robom koju su bili uredno naslagali na gomilu metar-dva dalje. Muškarac je bio krupan, toliko visok da je morao da saginje glavu kako ne bi njome dodirivao platno pod koje se sklonio od sunca. Žena je stajala malo dublje u hladovini, videlo se to lice koje se presijava iako je bilo delimično zaklonjeno šeširima koje je nosila, a imala je dva. Belu bluzu sa volanom zakopčala je bila do grla i šaka, dok joj je dugačka suknja padala na cipele. I ona je bila

visoka i krupna, ali na drugačiji način. Dok je ona izgledala malo otromboljeno i mekano, kao da bi mogla i drugi neki oblik da poprими, on je bio kao istesan iz jednog komada drveta. Gledali su u različitim smerovima, kao da se ne poznaju. Dok ih je tako gledao, Jusuf je primetio da žena prelazi maramicom preko usana, nehajno skidajući i ljuspice sasušene kože. Muškarčevo lice bilo je crveno, istačkano, a pogledom je lagano prelazio preko tog skućenog vidika koji je pružala stanica, zamandaljenih drvenih šupa, ogromne žute zastave na kojoj je nacrtana bila upadljiva crna ptica – Jusuf je za to vreme mogao dobro da ga osmotri. Onda se čovek okrenuo i ugledao Jusufa kako blene u njega. Prvo je skrenuo pogled u stranu, a onda ipak pogleda Jusufa u oči, i dugo to tako potraja. Jusuf nikako nije bio u stanju da skrene pogled u stranu. Najednom, čovek pokaza zube, kao da je tu grimasu nehotice napravio, a onda savi prste, na neki neobjašnjiv način. Jusuf to shvati kao upozorenje i pobeže, mrmljajući reči koje su ga naučili da izgovori kad mu nenadano, neočekivano zatreba pomoć od Boga.

Te godine kad je otišao od kuće, žižak je izjeo stubove u zadnjem tremu. Otac je gnevno udarao rukom u stubove kad god bi prolazio pored njih, kao da im stavlja do znanja da zna šta su naumili. Žižak je po gredama ostavljao tragove koji su ličili na izrovanu zemlju, nalik onim tunelima koje bi životinje prokopale u koritu potoka koji je presušio. Stubovi su bili meki i šuplje su odzvanjali kad bi ih i sam Jusuf udario, i uvek bi ispustili oblačić prašine sačinjen od majušnih zrnastih spora truleži. A kad bi se požalio zbog nejela, majka bi mu rekla da ode lepo tamo pa da jede taj žižak.

„Gladan sam“, zavapi on u toj molitvi kojoj ga niko nije naučio, a koju je, iz godine u godinu, deklamovao sa sve većim nestrpljenjem.

„Jedi onog žiška tamo“, predloži mu majka, a onda prasnu u smeh videvši taj prenaplašeni izraz gađenja na njegovom licu. „Hajde, hajde, napuni trbuh time kad god poželiš. Nemoj da te ja zadržavam.“

Uzdahnuo je kao da je umoran od svega, a taj uzdah je uvežbavao da bi joj pokazao koliko su jadne te njene šale. Ponekad su jeli kosti koje bi majka prokuvala pa od njih napravila tanušnu supu čija se površina uvek presijavala od boja i masti, a u čijim su dubinama vrebale gromuljice od crne, sunderaste moždine. U najgorem slučaju našla bi se samo čorba od bamije, ali koliko god gladan bio, Jusuf nikako nije mogao da proguta taj ljigavi sos.

U to vreme u goste im je dolazio i njegov stric Aziz. Uvek bi kratko ostao, a i navraćao je u velikim vremenskim razmacima, obično u društvu gomile putnika, nosača i muzičara. S njima se družio na dugim putovanjima od okeana do planina, do jezera i šuma, preko spečenih ravnica i golih, stenovitih brda u unutrašnjosti. Njegove ekspedicije često su pratili bubnjevi, tarabuci, rogovi i siva¹, a kad bi ta povorka ušetala u grad, životinje bi se nadale u stampedo, evakuisale se odmah, dok bi se deca potpuno razularila. Oko strica Aziza uvek se širio neki čudan, neobičan miris, mešavina mošusa i parfema, smole i začina, i još nekog, teže odredivog, mirisa koji je Jusufa uvek navodio na pomisao o opasnosti. Obično je na sebi nosio tanki, lepršavi kanzu od finog pamuka i heklanu kapicu koju je zabacivao na teme. Prefinjen kakav je bio, učtiv i stalozen, više je ličio na čoveka koji je izašao u poznopopodnevnu šetnju, ili pak vernika koji se zaputio na večernju molitvu, nego na trgovca koji je prošao kroz žbunje i trnje, kraj gnezda u kojima se legu guje otrovnice. Čak i u tim trenucima, tek što bi stigli, usred haosa i nereda, usred zbrda-zdola sateranih stada, okružen umornim i bučnim

¹ Vrsta duvačkog instrumenta. (Prim. prev.)

nosačima i uvek pozornim trgovcima koji samo gledaju šta bi mogli da ugrabe, stricu Azizu polazilo je za rukom da sačuva smirenost i ležernost. Ovoga puta došao je bio sam.

Jusuf je uvek uživao u tim njegovim posetama. Jusufov otac je govorio kako im Aziz ukazuje čast što im dolazi u kuću jer on je, je li, bogat i znamenit trgovac – *tadžiri mkubva* – ali nije ni to bilo sve, koliko god on uvek bio dobrodošao i činio im čast, stric Aziz je Jusufu, svaki put kad bi navratio do njih, ali bez ostatka, davao novčić od deset ana. Od Jusufa se tražilo samo da bude prisutan u odgovarajućem trenutku. Stric Aziz bi ga potražio pogledom, nasmešio mu se i dao mu novčić. Jusuf bi takođe pozeleo da se nasmeši, kad god bi taj trenutak došao, ali se uzdržavao zato što je naslućivao da ne treba to da čini. Divio se svetloj puti i tajanstvenom mirisu strica Aziza. Čak i kad on ode, njegov miris ostao bi danima u kući.

Trećeg dana otkako je Aziz došao kod njih, postalo je očigledno da će ih uskoro napustiti. U kuhinji je bilo neobično živo, nepogrešivo se osećala ta mešavina mirisa – priprema se gozba. Slatki začini, sos od kokosa koji se krčka, zemičke od kvasnog testa i pogača, kolači, kuvano meso. Jusuf je gledao da se toga dana ne udaljava mnogo od kuće, za slučaj da majci zatreba pomoć u pripremanju hrane ili da zatraži od njega mišljenje o nekom jelu. Znao je da majka cení njegovo mišljenje o tim stvarima. Desilo bi se nekad da zaboravi da promeša sos ili da propusti onaj trenutak kad ugrijano ulje zacvrči pa treba dodati povrće. Nezgoda je to bio posao, jer iako je želeo da prati šta se dešava u kuhinji, nikako mu ne bi bilo pravo da majka primeti kako zabušava. Onda bi ga sigurno poslala u te beskrajne nabavke, što je samo po sebi dovoljno loše, a pritom bi zbog tih zadataka koje bi mu natovarila mogao da propusti da se pozdravi sa stricem Azizom pre nego što ode. Uvek je baš u tim trenucima, kad on polazi, i dolazilo do te primopredaje novčića od

deset ana; stric bi mu pružio ruku, Jusuf bi je poljubio, a on bi ga pogladio po glavi kako se Jusuf sagne. Onda bi, s već rutinskom lakoćom, stric tutnuo novčić Jusufu u ruku.

Otac mu je na poslu obično ostajao do malo iza podneva. Jusuf je pretpostavljao da će on povesti sa sobom strica Aziza kad dođe kući, pa bi onda bilo vremena za ubijanje bilo napretek. Njegov otac vodio je hotel. Bio je to najnoviji u nizu poslova kojim se bavio u pokušaju da se obogati i stekne ime. Kad bi bio dobro raspoložen, pričao im je kod kuće o novim idejama koje bi mu, kako je mislio, mogle doneti berićet, ali bi sve to zvučalo besmisleno i smešno. Ili bi ga, opet, Jusuf slušao dok se žali kako mu je u životu pošlo naopako i kako je omanuo u svemu u čemu se okušao. Taj hotel, koji je zapravo bio gostionica sa četiri čista kreveta u sobi na spratu, nalazio se u gradiću Kava, gde su, inače, i živeli više od četiri godine. Pre toga su živeli na jugu, u drugom jednom gradiću, u poljoprivrednom kraju, gde je njegov otac držao dućan. Jusuf se sećao zelenog brda i dalekih, senovitih planina i nekog starca koji je sedeo na šamljici, na pločniku ispred radnje, i svilom prošivao kape. U Kavu su došli zato što je varoš doživela bum kad su Nemci tu otvorili železnički depo, za prugu kojom su planinske predele povezivali s unutrašnjošću zemlje. Ali i taj bum brzo je prošao i sad bi vozovi tamo zastajali samo da uzmu drva i vodu. Na poslednjem svom putešestviju, stric Aziz je seo u voz do Kave pre nego to će, pešice, preseći na zapad. Rekao je tad da će, kad krene u novu ekspediciju, otići što dalje železnicom, dokle god se može, pa onda drumom produžiti ka severozapadu ili severoistoku. Na tim mestima tamo, govorio je, još može dobro da se trguje. Jusuf bi ponekad čuo oca kako govori da će cela ta varoš završiti u paklu.

Voz za priobalje kretao je rano uveče i Jusuf je mislio da će stric Aziz poći njime. Na osnovu nečega u stričevom ponašanju,

pretpostavio je da je Aziz krenuo kući. Ali s ljudima nikad ne možete biti načisto, te se tako moglo desiti i da sedne u voz za gorje, koji polazi sredinom popodneva. Jusuf je unapred bio spreman za svaki ishod. Otac je od njega očekivao da se u hotelu pojavi svakog popodneva, posle molitve – kako bi učio posao, tako mu je otac govorio, kako bi naučio da bude sam svoj čovek. Ocu je, međutim, bio potreban da se nađe pri ruci dvojici mladića koji su pomagali u kuhinji i služili hranu mušterijama. Hotelski kuvar je pio i psovao, vređao je sve žive sem Jusufa. Kad bi Jusufa ugledao, zastao bi usred najgrđe psovačine i sav se pretvorio u osmeh, ali dečak ga se ipak plašio i uvek se u njegovom prisustvu tresao. Toga dana nije otišao u hotel, a ni pre toga se nije pomolio i računao je da ga po stravičnoj žezi koja vlada u to doba dana niko neće ni na šta ni terati. Umesto toga šunja se po hladovini i iza kokošinjaca u dvorištu iza kuće, sve dok ga odande nije isterao nesnosan zadah koji se dizao s ranopopodnevnom prašinom. Sakrio se onda u hlad skladišta za drva, dvorište do njihovog, na mesto gde su vladale tamnoljubičaste senke, ispod visokog slamnatog krova, i osluškivao obazrivo kretanje guštera, sve vreme usredsređen na to da mu ne promakne deset ana.

Tišina i pomrčina skladišta za drva na njega nisu delovale uznemirujuće, jer on beše navikao da se igra sam. Otac nije voleo da se on igra daleko od kuće. „Okruženi smo divljacima“, govorio je. „Tu su Vašenzi, koji u Boga ne veruju već se klanjaju duhovima i demonima koji žive na drveću i u kamenju. Oni najviše vole da otmu malu decu pa posle s njima da rade šta god im se prohte. Ili ćeš ići s onim drugima koji ni za šta ne mare, onim dangubama i decom danguba, i njih za tebe neće biti briga, pustiće da te pojedu divlji psi. Drži se ovde blizu, gde je bezbedno, tako da neko može da pazi na tebe.“ Ocu je draže bilo da se Jusuf igra s decom dućandžije Indijca koji je živeo u komšiluku, ali ta

indijska deca gađala su ga peskom i kliberila se kad god pokuša da im se približi. „Golo, golo“, krenuli bi da zapevavaju, pljujući u njegovom pravcu. Ponekad bi seo s društvom starijih dečaka koji su se izležavali u hladovini drveća ili iza kuća. Voleo je da provodi vreme s tim dečacima jer oni su se uvek šalili i smejali. Roditelji su im bili *vibarua*, radili su za Nemce na železnici, na utovaru, ili kao nosači za putnike i trgovce. Živeli su isključivo od svog rada, a s vremena na vreme posla uopšte ne bi bilo. Jusuf je čuo još ranije, iz njihovih priča, da Nemci vešaju ljude ako ne nisu dovoljno marljivi na poslu. Ukoliko bi čovek bio premlad da ga vešaju, odsekli bi mu mošnice. Nemci se ničeg nisu plašili. Radili su šta su hteli i niko u tome nije mogao da ih spreči. Jedan od tih dečaka pričao je kako je svojim očima video jednog Nemca gde stavlja ruku u raspaljen oganj, da pritom nikakve opekotine nije zadobio, kao da je avet.

Te *vibarue*, njihovi roditelji, dolazili su sa svih strana, od gorja Usambara severno od Kave, preko čudesnih jezera istočno od planina i ratom razorenih savana na jugu, do priobalja, odakle ih je takođe bilo mnogo. Dečaci su se smejali roditeljima, rugali se pesmama koje su ovi pevali dok rade i u priči upoređivali odurne, opore mirise koje su s posla kući donosili. Smišljali su nazive za mesta odakle su im roditelji, smešne i neugodne nazive kojima su posle izvrgavali ruglu i vređali jedan drugoga. Ponekad bi se i potukli, porvali bi se, išutirali, jedan drugome nanosili bol. Ako bi se ukazala prilika, stariji dečaci zaposlili bi se negde kao sluge ili nabavljači, ali uglavnom su samo tako hvatali zjala i gledali da čape nešto kad se može, čekajući da porastu dovoljno kako bi mogli da nađu posao dostojan odraslog čoveka. Jusuf je sedeo s njima kad god bi mu oni to dozvolili, slušao njihove razgovore i išao umesto njih u kupovinu.

Da prekrate vreme, vodili su abrove ili igrali karte. Od njih je Jusuf prvi put i čuo da bebe žive u penisima. Kad čovek hoće da mu se rodi dete, on stavi bebu u ženin stomak, gde ima više mesta za dete da raste. Nije on bio jedini kome je ta priča zvučala neverovatno, a onda bi dečaci povadili penise i merili ih dok se diskusija zahuktava. Ubrzo bi bebe pale u zaborav, a penisi bi postali zanimljivi sami po sebi. Stariji dečaci su se ponosili što mogu da pokažu šta imaju i primoravali mlađe da izlože pogledima svoje male *abdale*, pa da im se onda smeju.

Ponekad bi igrali kipande. Jusuf je bio previše mali da bi čak i dobio priliku da udara palicom, budući da su uzrast i snaga bili presudni za određivanje reda po kojem će igrači udarati, ali kad god bi mu dozvolili, on bi se priključio masi igrača koji su pomamno jurcali po prašnjavim čistinama za letećim komadom drveta. Jednom ga je tako i otac video kako trči po ulicama s histeričnom dečurlijom što juri kipande. Presekao ga je pogledom, očito nezadovoljan, pa mu zalepio šamar pre nego što će ga poslati kući.

Jusuf je potom sebi napravio kipande i prilagodio igru tako da može da je igra sam. Ta njegova verzija sastojala se u tome da je on u isti mah bio ceo tim, s tom prednošću što je mogao palicu da koristi koliko god mu volja. Jurio je po ulici ispred njihove knjige, sav uzbuđen vikao i pokušavao da dohvati kipande koji je maločas raspalio što jače može, da uzleti visoko, a onda da stigne taman na vreme da se podvuče pod njega.